

RAADSADVIES

ZAAKNUMMER	BEHANDELEND AMBTENAAR	AFDELING	PORT. HOUDER
3598092	schilstra, sander	SBO	Claudio Bruggink
ONDERWERP			
3598092 - Programma Duurzaam Hengelo 2050 en Bestedingsplan Duurzaamheid 2023-2026			

BESLUIT

De gemeenteraad besluit:

1. Kennis te nemen van het Programma Duurzaam Hengelo 2050
2. Het Bestedingsplan Duurzaamheid 2023-2026 vast te stellen en de bijbehorende uitgaven te dekken uit de eerder beschikbaar gestelde middelen, aangevuld met de ontvangen klimaatgelden.
3. De financiële mutaties voor 2023 en verder, inclusief de mutaties omtrent de Reserve Duurzaamheid, te verwerken tot wijziging van de Beleidsbegroting.
4. Via de P&C-cyclus geïnformeerd te worden over de voortgang en resultaten van het programma en de bestedingen.

INLEIDING

In het Klimaatakkoord van Parijs zijn afspraken gemaakt om klimaatverandering tegen te gaan. In het landelijke Klimaatakkoord is vastgelegd hoe de CO₂-reductie in Nederland behaald moet worden. Een groot deel van de uitvoering daarvan ligt bij gemeenten. Om de hieraan gekoppelde uitvoeringslasten van gemeenten te compenseren stelt het Rijk middelen beschikbaar. Deze regeling wordt in jaarschijven 2023 t/m 2025 uitgekeerd en resulteert voor Hengelo in een bedrag van circa 1,5 miljoen Euro per jaar. Vanaf 2026 komt er een nieuwe regeling.

In de visie Duurzaam Hengelo, koers richting 2050 heeft de raad de richting en ambities aangegeven voor de duurzame ontwikkeling van Hengelo. Om hieraan uitvoering te geven is het Programma Duurzaam Hengelo 2050 opgesteld. Hierin werken we die ambities uit in concrete doelstellingen, activiteiten en indicatoren. Daarnaast hebben we dit gekoppeld aan de benodigde menskracht. In het bestedingsplan gaan we in op de financiële middelen die daarmee gemoeid zijn, de beschikbare bronnen en op welke wijze die worden ingezet.

ARGUMENTEN

1. Het programma biedt inzicht in de uitvoering van de visie en is de basis voor het bestedingsplan
 - 2.1 Het programma beschrijft hoe uitvoering wordt gegeven aan de visie. De activiteiten en de inzet van menskracht die voortkomen uit het programma moeten worden gedekt vanuit verschillende bronnen. De benodigde middelen en de bronnen worden benoemd in het bestedingsplan.
2. Om de middelen voor het programma te kunnen inzetten moet de raad het bestedingsplan vaststellen
 - 3.1 De voor duurzaamheid reeds in de begroting opgenomen middelen zijn niet dekkend voor de volledige uitvoering van het programma duurzaamheid. De inzet van de aanvullende middelen die door het Rijk beschikbaar zijn gesteld is noodzakelijk. Om deze middelen te kunnen inzetten is een besluit van de raad nodig.
 - 3.2 De raad neemt hierover een besluit op basis van een bestedingsplan. In dit plan is opgenomen wanneer en voor welke doelen de middelen worden ingezet.
 - 3.3 Het bestedingsplan loopt parallel met de looptijd van het programma. Hierdoor biedt het meerjarig inzicht in de inzet van middelen.
3. Via de P&C cyclus wordt de raad regelmatig geïnformeerd over het programma en de bestedingen. Naast een ijkmoment van het programma over twee jaar, rapporteert het college via de P&C cyclus de voortgang, resultaten en bestedingen aan de raad

KANTTEKENINGEN

1. Het programma is een momentopname
 - 1.1 Het programma gaat over de periode 2023-2026. De dynamiek rond duurzaamheid is echter groot. Daarom stellen wij een ijkmoment na twee jaar voor, om indien nodig aanpassingen te kunnen doen.
2. Het bestedingsplan geeft op hoofdlijnen de inzet van middelen weer.
 - 2.1 Het bestedingsplan geeft op basis van de huidige inzichten een beeld van de inzet van middelen voor de verschillende thema's en activiteiten. Het kan echter zijn dat het op beperkte schaal noodzakelijk is om middelen tussen thema's of activiteiten te verschuiven om ze zo optimaal mogelijk in te zetten.

VERVOLG

Bestuurlijk vervolg

Na vaststellen van het bestedingsplan wordt gestart met de uitvoering van het programma. Voor de verschillende thema's uit het programma worden uitvoeringsplannen gemaakt, die voor besluitvorming zullen worden voorgelegd.

Financiën

Uitvoeringsbudget

In 2022 hebben wij € 479.000 aan Klimaatgelden ontvangen en deze gereserveerd via de Reserve Duurzaamheid.

Voor de jaren 2023 tot en met 2025 ontvangen wij jaarlijks afgerond € 1,5 miljoen om daarmee de benodigde uitvoeringskosten van het programma te kunnen dekken. De in een jaar ontvangen middelen mogen wij over een periode van drie jaar inzetten. In het derde jaar dienen wij de uitgaven middels een Spuk regeling te verantwoorden.

Dus bijvoorbeeld de ontvangen middelen 2023 ad. € 1,5 miljoen mogen wij voor de jaren 2023,2024 en ook nog 2025 inzetten en verantwoorden wij in 2025. Op dezelfde wijze ontvangen wij ook voor 2024 afgerond 1,5 miljoen en voor 2025 1,5 miljoen (eindverantwoording 2026, respectievelijk 2027)

Voor het uitvoeringsbudget, rekening houdend met overhead, inclusief budget vanuit 2022 komen wij meerjarig tot en met 2025 budgettair neutraal uit.

	<i>Reeds besloten</i>		<i>Voorstel</i>
	2022	2023	2024
Budget	€ 479.000	€ 1.503.402	€ 1.517.040
Budget vorige jaren			€ 538.889
Besteding cf plan	€ -	€ -964.513	€ -1.817.826

Vanaf 2026 ontvangen wij een nieuwe regeling en gaan wij er vooralsnog vanuit dat deze minimaal € 1,5 miljoen bedraagt, het is ook mogelijk dat het Rijk meer of minder budget beschikbaar stelt.

Afhankelijk van deze bijstelling, zullen wij zoals aangegeven in het voorstel, in 2024/2025 met herziene voorstellen komen.

Exploitatiebudget

Vanuit de begroting is er meerjarig een stelpost exploitatie en kapitaallasten beschikbaar gesteld. Zoals in het bestedingsplan aangegeven zullen deze middelen ingezet worden voor strategische vraagstukken, beleidsvorming, onderzoeken, communicatie, participatie en kapitaallasten.

Deze middelen worden budgettair neutraal overgeheveld naar het taakveld duurzaamheid.

	2023	2024
Stelpost exploitatie	€ 379.495	€ 374.511

De besteding van deze middelen monitoren wij gedurende het jaar en zullen wij bij de reguliere P&C documenten, indien nodig, toelichten.

Communicatie

Bekendmaken via persbericht en toelichting.

Juridische zaken

Na besluitvorming door de raad wordt gestart met de aanstelling van personeel voor de uitvoering van het programma.

Uitvoering

Aan de hand van het programma en de bijbehorende uitvoeringsplannen werken we aan de verschillende thema's om de doelstellingen en ambities te behalen. Dat doen we in samenwerking met inwoners, bedrijven, partners, instellingen en andere overheden. We monitoren de voortgang en sturen bij indien nodig.

Evaluatie

Via de P&C cyclus en tweejaarlijks een ijkmoment

BIJLAGEN

Bijlage 1: Raadsadvies

Bijlage 2: Programma Duurzaam Hengelo 2050

Bijlage 3: Bestedingsplan duurzaamheid 2023-2026

Bijlage 4: Begrotingswijziging bestedingsplan duurzaamheid

✓

RAADSBESLUIT

ZAAKNUMMER	BEHANDELEND AMBTENAAR	SECTOR	PORT. HOUDER
3598092	schilstra, sander	SBO	Claudio Bruggink
ONDERWERP			
3598092 - Programma Duurzaam Hengelo 2050 en bestedingsplan 2023-2026			

DE RAAD VAN DE GEMEENTE HENGELO BESLUIT:

De raad besluit:

1. Kennis te nemen van het Programma Duurzaam Hengelo 2050
2. Het Bestedingsplan Duurzaamheid 2023-2026 vast te stellen en de bijbehorende uitgaven te dekken uit de eerder beschikbaar gestelde middelen, aangevuld met de ontvangen klimaatgelden.
3. De financiële mutaties voor 2023 en verder, inclusief de mutaties omtrent de Reserve Duurzaamheid, te verwerken tot wijziging van de Beleidsbegroting.
4. Via de P&C-cyclus geïnformeerd te worden over de voortgang en resultaten van het programma en de bestedingen.

PUBLIEKSVRIENDELIJKE SAMENVATTING

In de visie Duurzaam Hengelo, koers richting 2050 heeft de raad de richting en ambities aangegeven voor de duurzame ontwikkeling van Hengelo. Het Programma Duurzaam Hengelo 2050 beschrijft wat Hengelo gaat doen om die doelen te halen. Voor de uitvoering heeft het Rijk geld beschikbaar gesteld. Hoe dit geld besteed wordt is beschreven in het bestedingsplan. De raad heeft dit bestedingsplan vastgesteld.

DE GEMEENTERAAD VAN HENGELO,

DATUM

De griffier

De voorzitter

Duurzaam Hengelo 2050

Programma 2023-2026

mei 2023

www.hengelo.nl

Gemeente
Hengelo

Inhoud

1. Inleiding en reikwijdte van het programma	pag. 3
2. Ambitie en strategische doelen van het programma	pag. 4
3. Actoren en stakeholders	pag. 7
4. Aanpak opgave - onze veranderstrategie	pag. 8
5. Risico's en omgevingsfactoren	pag. 8
6. Mensen, middelen, structuur en rolverdeling	pag. 9
7. Opdrachtgeverschap en besluitvorming	pag. 12
Bijlages	
1. Energiemix en CO ₂ uitstoot per sector	pag. 13
2. Overzicht thema's lopend beleid, majeure projecten en prioriteiten	pag. 14
3. Stakeholderoverzicht	pag. 16

1. Inleiding en reikwijdte van het programma

We leven in een verandering van tijdperk. De gevolgen van de klimaatverandering worden steeds vaker merkbaar, ook in onze stad. De komende jaren zijn cruciaal voor het beheersbaar houden van de gevolgen van klimaatverandering. Het doel om de opwarming van de aarde tot maximaal 1,5 graad te beperken, kunnen we alleen bereiken als we op korte termijn ingrijpende veranderingen doorvoeren.

Daarmee heeft de klimaataanpak, ook lokaal, grote impact, met stijgende energieprijzen en de noodzaak om sneller over te schakelen naar duurzame alternatieve energiebronnen. De transitie naar een energieneutrale en klimaatbestendige leefomgeving is een complexe opgave die een intensieve, grootschalige en samenhangende aanpak vergt. Dit brengt een veelheid van taken met zich mee op verschillende gebieden. Denk aan de opwek van duurzame elektriciteit, de warmtetransitie, het tegengaan van en aanpassen aan klimaatverandering, het versterken van biodiversiteit, (emissievrije) mobiliteit en circulariteit.

Wij realiseren ons terdege dat dit geen gemakkelijke opgave is. Met de visie 'Duurzaam Hengelo, koers richting 2050' is de ambitie bepaald en de duurzame stip op de horizon gezet. Met het Programma Duurzaam Hengelo 2050 zetten we de stappen die nodig zijn om deze ambities om te zetten in praktische oplossingen. Dat vraagt creativiteit, moed, volharding, doorzettingsvermogen en een open houding. Laten we samen verder aan de slag gaan!

Wat hebben we de afgelopen jaren gedaan? Beleidsmatige kaders zijn bepaald

We staan niet pas aan het begin van onze inzet op duurzaamheid; de afgelopen jaren formuleerden we de ambities en een aantal kaders en randvoorwaarden voor de weg naar een duurzaam Hengelo in 2030/2050. Een aantal voorbeelden:

- De visie 'Duurzaam Hengelo, koers richting 2050' zet op 6 thema's de koers uit voor het brede veld van duurzaamheid.
- In de Regionale Energiestrategie Twente 1.0 (RES-T) verankerden we de Twentse ambities voor duurzame opwek van elektriciteit met zon en wind en de warmtetransitie.

- In het Programma Nieuwe Energie Hengelo 2017-2021 (NEH) zijn de ambities voor 2030 en 2050 vastgesteld, met een ijkmoment in 2023.
- Het Omgevingsprogramma Nieuwe Energie 2021-2030, waarin we invulling geven aan onze bijdrage aan de regionale doelstelling.
- Het Uitvoeringsprogramma Nieuwe Energie 2022-2025 en het Stimuleringsplan Zon op dak, parkeerplaats en gevel geeft richting aan de realisatie van zon- en windprojecten.
- In het Warmteprogramma bepalen we hoe Hengelo van het aardgas afgaat.
- De Klimaatadaptatiestrategie beschrijft hoe we omgaan met de gevolgen van klimaatverandering.
- We hebben ons verbonden aan de 17 duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties.

Waar gaan we naartoe? Programma op hoofdlijnen

Het al vastgestelde beleid geeft een stevig fundament voor dit programma op hoofdlijnen. Hiermee bepalen we voor de komende jaren het kader en de richting van de activiteiten die we gaan uitvoeren. Daarbij moeten we in afstemming met onze stakeholders keuzes maken, prioriteiten stellen, en de uitvoering organiseren. Met het programma op hoofdlijnen maken we ook duidelijk hoe we extra ambtelijke capaciteit en middelen verdelen en inzetten. Deze extra ambtelijke capaciteit is nodig om (jaar)plannen van aanpak per thema te kunnen opstellen en uitvoeren.

Dit programma heeft een eerste looptijd van 4 jaar. Zo borgen we stabiliteit en focus op realisatie van de doelen op korte en middellange termijn. Programmatisch werken betekent ook dat we flexibiliteit inbouwen om belangrijke veranderingen mee te kunnen nemen. Iedere twee jaar herijken we onze ambities, doelen en inzet. We monitoren de voortgang en de resultaten en we koppelen terug via de jaarlijkse planning en control cyclus. We maken jaarlijks plannen van aanpak per thema en een programma-breed bestedingsplan met de voorgenomen besteding van de beschikbare middelen.

2. Ambitie en strategische doelen van het programma

Vanuit de duurzaamheidsvisie en de koers Hengelo 2040 hebben we de volgende ambitie geformuleerd voor het Programma Duurzaam Hengelo 2050: Het realiseren van deze ambitie, is leidend voor alle doelen die we ons stellen. En bepalend voor de keuze van activiteiten en de inzet van beschikbare (financiële) middelen en ambtelijke capaciteit.

Beoogd effect – de strategische doelen van het programma

De zes thema's uit de visie 'Duurzaam Hengelo koers richting 2050' zijn de basis voor het formuleren van de doelen van dit programma. Daarbij strekken de onderwerpen "gemeente als duurzame speler en goede voorbeeld" en "communicatie en participatie" zich uit over het gehele programma.

Ambitie:

De gemeente Hengelo is in 2050 klimaat- en energieneutraal. Hengeloërs wonen en werken in een veilige, groene, circulaire en gezonde leefomgeving. In Hengelo maken en beheren we producten en de leefomgeving met herbruikbare grondstoffen. De voetafdruk van Hengelo is passend en duurzaam. Inwoners begrijpen waarom hun leefomgeving verandert en leveren daar een actieve bijdrage aan. De noodzakelijke veranderingen zijn voor iedereen betaalbaar.

Participatie en communicatie					
In de uitvoering zetten we op maat in op gedragsverandering, in de wijk en achter de voordeur met aandacht voor de stem van het stille midden					
De gemeente als duurzame speler en goede voorbeeld op alle beleidsterreinen en voor de eigen organisatie					
Strategische doelen per thema			Streefwaarden voor		
			2030	2040	2050
Hengelo energieneutraal¹					
	We brengen onze netto CO2-uitstoot terug	-60%	-80%	-100%	t.o.v. 1990
	We wekken onze energie duurzaam op en worden energieneutraal ²	40%	80%	100%	van de gebruikte energie is duurzaam opgewekt of restwarmte
Gebouwde omgeving					
	In Hengelo maken we woningen aardgasvrij	15%	50%	100%	van de woningen is aardgasvrij
	Bedrijven, organisaties en inwoners besparen zoveel mogelijk energie	-15%	-30%	-50%	t.o.v. 2020
	Op zoveel mogelijk woningen liggen zonnepanelen	10%	30%	50%	van de woningen
	We benutten de beschikbare restwarmte in de gemeente optimaal				
	In 2030 leeft niemand in Hengelo in energie-armoede				

¹ Zie de bijlage voor de huidige energiemix van Hengelo en een toelichting daarop

² In de programmabegroting is een aantal beleidsindicatoren en streefwaarden opgenomen voor het elektriciteits-, gas- en energieverbruik in de gebouwde omgeving. Deze streefwaarden zijn meegenomen in het bepalen van deze programmadoelen. Als alle doelen van het programma in samenhang van streefwaarden zijn voorzien, zal een selectie daarvan als nieuwe beleidsindicator met streefwaarde in de begroting worden opgenomen.

Grootschalige duurzame opwek					
Op zoveel mogelijk grote daken liggen (zoveel mogelijk) zonnepanelen	10%	30%	50%	van de grote daken	
We wekken grootschalig energie op met zon en wind, op locaties waar dit het beste in de leefomgeving past					
We wekken grootschalig zon- en windenergie op in een verhouding 40:60					
Grootschalige zonnevelden en windmolens op grond in bezit van de gemeente Hengelo zijn voor 100% in lokaal eigenaarschap.					
Grootschalige zonnevelden en windmolens op grond van derden zijn voor minimaal 50% in lokaal eigenaarschap					

Verduurzamen maatschappelijk vastgoed					
In 2050 is het bestaand maatschappelijk vastgoed in bezit van de gemeente Hengelo energieneutraal					
Vanaf 2023 is nieuw te ontwikkelen maatschappelijk vastgoed altijd energieneutraal					
Op zoveel mogelijk daken van maatschappelijk vastgoed liggen (zo veel mogelijk) zonnepanelen	20%	40%	60%	van de daken van maatschappelijk vastgoed	
Maatschappelijk vastgoed, in bezit van organisaties die subsidies ontvangen van de gemeente Hengelo, wordt energieneutraal	20%	50%	100%	is energieneutraal	
We bouwen zo circulair mogelijk en met beperkte stikstofuitstoot					

Energie-infrastructuur en innovaties					
We komen tot een optimale balans in netbelasting					
We verdelen de schaarse capaciteit van de energie-infrastructuur zo optimaal en eerlijk mogelijk, zodra en waar we deze mogelijkheid hebben					
We experimenteren met en leren van innovaties van energie-opwek, -netwerk, -opslag en -data					
We faseren het gasnetwerk uit tegen zo laag mogelijke maatschappelijke en individuele kosten (van bron tot verbruik)					
We zetten de beschikbare energiedragers in voor meest geschikte toepassing (voorbeeld: waterstof)					

Duurzame Economie					
Bedrijven gebruiken steeds minder aardgas	-15%	-50%	-100%	t.o.v. 2020	
Bedrijven gebruiken zo min mogelijk elektriciteit	-15%	-30%	-50%	t.o.v. 2020	
Zoveel mogelijk bedrijven hebben zonnepanelen op hun daken	10%	30%	50%	van de bedrijfsdaken	
Zoveel mogelijk bedrijven hebben een MVO-keurmerk of certificering	+10%	+20%	+50%	t.o.v. 2020	
De milieuprestatie van nieuwe kantoren en bedrijfspanden verbetert	-20%	-50%		Gem. mpg t.o.v. 2020	

Schone mobiliteit					
Het aandeel zero-emissie personenauto's groeit	10%	40%	100%		
Het aantal laadpunten groeit					
Het aandeel fiets- en voetgangers kilometers in de totale verplaatsingen neemt toe					
Het aandeel zero-emissie gebieden neemt toe					

Circulair					
Bedrijven en organisaties gebruiken steeds meer hernieuwbare/hergebruikte materialen					
Er zijn steeds meer objecten (zoals panden en civiele kunstwerken) in de fysieke leefomgeving met een materialen paspoort					
Inwoners bedrijven, organisaties gebruiken steeds minder drinkwater	-5%	-15%	-25%	t.o.v. 2020	
Bedrijven, organisaties en inwoners houden steeds minder afval over	-20%	-60%	-100%	t.o.v. 2020	

Klimaatbestendig, divers en groen				
Het aantal groene daken en gevels groeit	+5%	+10%	+15%	t.o.v. 2020
De kwaliteit en beleving van groen (publiek en privaat) en het aantal bomen in de gemeente groeit				
Het aantal plekken met hittestress neemt af				
Er is voldoende drinkwater van voldoende kwaliteit				
De biodiversiteit en het aantal groene verbindingen neemt toe				
De stad is beter toegerust op piekbelasting van water en kan water beter vasthouden				
Leefomgeving gezond, inclusief en leefbaar				
De luchtkwaliteit verbetert				
Steeds minder mensen ervaren hinder van geluid				
Openbaar groen is voor iedereen toegankelijk				
Er zijn buiten meer mogelijkheden voor een gezonde en actieve leefstijl				
Er zijn voldoende koelte- en schaduwplekken in en rond de openbare ruimte				
Er is minder bodem- en waterverontreiniging en meer bodemleven				

Opstellen plannen van aanpak per thema

Hoe we onze doelen gaan realiseren, werken we in de volgende stappen uit in plannen van aanpak per thema. Stap 1 is om voor de geformuleerde doelen waar dat nog niet voor is gedaan de streefwaarden voor 2030, 2040 en 2050 te bepalen. Alle doelen samen vormen vervolgens de basis voor de monitoring van dit programma met een nog op te stellen dashboard. Stap 2 is per thema te bepalen wat, naast wat we al doen, aanvullend nodig is om de geformuleerde doelen voor dat thema te behalen. Stap 3 is te bepalen wat er aan financiële en ambtelijke capaciteit en andere randvoorwaarden nodig is om deze acties uit te voeren en wie waarvoor verantwoordelijk is. Het geheel van doelen, acties, inzet en verantwoordelijkheden vormt het plan van aanpak per thema. De plannen van aanpak worden jaarlijks geactualiseerd. Ook voor de twee programma brede thema's 'participatie en communicatie' en 'de gemeente als duurzame speler en goede voorbeeld' worden plannen van aanpak opgesteld.

De (deels nog te werven) thematrekkers zijn ambtelijk verantwoordelijk voor het opstellen van het plan van aanpak. De programmamanager overziet het geheel van plannen van aanpak en bewaakt de integraliteit ervan (c.q. maakt deze bespreekbaar). De plannen van aanpak worden met de thema-portefeuillehouders (zie hiervoor hst. "Opdrachtgeverschap en besluitvorming") besproken.

Participatie en communicatie

Participatie en communicatie zijn onderdeel van alle projecten, acties en inspanning binnen het programma en lopen als een rode draad door alle thema's heen. Als gemeente zien we de urgentie en opgave en verwachten we dat partners en inwoners zich ook steeds meer gaan inzetten voor een duurzaam Hengelo. De positie om een beroep op hen te doen moeten we deels nog verdienen. Verdienen door met communicatie en participatie partners en inwoners echt te betrekken bij de opgave die we zien en de oplossingen waar we samen met hen voor kiezen en hun inzet en initiatieven daarvoor te waarderen en, waar gewenst en mogelijk, te faciliteren. Bij deze oplossingen komen we heel dichtbij onze inwoners; letterlijk tot 'achter de voordeur'. Dit vereist

ook participatie en communicatie op dat niveau. In de visie Duurzaam Hengelo is beschreven welke drie randvoorwaarden nodig zijn voor een (duurzaam) gedragsverandering: capaciteit, motivatie en gelegenheid:

1. Capaciteit - weten wat er speelt en wat je geacht wordt te doen, en de vaardigheden om dat daadwerkelijk uit te kunnen voeren.
2. Motivatie - de wil om te veranderen, die vaak sterk afhangt van het gevoel van nut en urgentie, maar ook van identiteit (hoe je jezelf wilt zien) en emoties als angst, zorgen of trots.
3. Gelegenheid - de omstandigheden om het gedrag te kunnen uitvoeren. Hier spelen onder meer de sociale context (hoe kijk je tegen het gedrag aan) en regelgeving een rol.

Hierbij hebben we vijf aandachtsgebieden in de participatie en communicatie die voortbouwen op de communicatiestrategie bij klimaatadaptatie, het programma Nieuwe Energie Hengelo en de communicatie rond de Transitievisie Warmte:

1. Gedragsverandering - We willen de Hengeloërs helpen om hun gedrag te veranderen.
2. In de wijk en achter de voordeur - Er is behoefte aan persoonlijke informatie en motivatie op de plek waar de vraag is.
3. Participatie en communicatie op maat in de uitvoering - Bij elk duurzaam project onderzoeken we de mogelijkheden om belanghebbenden invloed te geven in het project.
4. Investeren in het stille midden - We gaan actief op zoek naar de mening van inwoners die niet vanzelf van zich laten horen.
5. Duurzaam werken in Hengelo - De gemeente werkt actief aan het verkleinen van de eigen 'footprint' en zet zich in om het goede voorbeeld te geven.

Er is geen blauwdruk voor een communicatie en participatieaanpak: hoe we invulling geven aan deze randvoorwaarden en aandachtsgebieden kan per project verschillen. Om de uniformiteit te waarborgen volgen we het 'denkkader participatie'.

3. Actoren en stakeholders

Het is een opgave die iedereen in de stad raakt en waar we iedereen bij nodig hebben; inwoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties en gemeente. Daarbij verschillen telkens per opgave en per project de belangen, verhoudingen en rollen.

Uitgangspunten voor de manier waarop we omgaan met onze omgeving

In de interactie met inwoners en partners zijn onze leidende motieven 'persoonlijk', 'duidelijk', 'respectvol' en 'betrouwbaar'. De uitgangspunten voor onze werkwijze, die in de duurzaamheidsvisie zijn bepaald, gelden ook voor dit programma:

- *We doen het hier samen*
- *Rol overheid: ondersteunen, samenwerken, reguleren, realiseren*
- *We doen het slim en lerend, creatief en innovatief*
- *Mens- en natuurinclusief*
- *Gebiedsgericht, integraal, multifunctioneel en flexibel ruimtegebruik*

- *Maatschappelijke waarde gebruiken voor afweging*
- *Kansen pakken en creëren*
- *Participeren en communiceren met gedrag als basis*

Daar waar we verandering beogen zijn we uitnodigend, investeren we in relaties en hebben we respect voor de keuzevrijheid van onze partners en inwoners. Bij de uitvoering van onze sturende en controlerende taken zijn we transparant, meedenkend en oplossingsgericht.

Vanuit deze leidende motieven, uitgangspunten en veranderstrategie bepalen we in de plannen van aanpak hoe we ons per thema en project verhouden tot onze stakeholders en hun belangen.

We werken in een speelveld met zowel bekende als toetredende stakeholders

In de bijlage is een overzicht opgenomen waarin per thema de belangrijkste stakeholders zijn benoemd.

4. Aanpak opgave - onze veranderstrategie

Onze ambitie en doelen raken elke inwoner, elke organisatie, elke straatsteen en grasspriet in de gemeente Hengelo. En dus zijn we allemaal betrokken en (mede)verantwoordelijk. Als overheid moeten we daarop inspelen en dat betekent meer dan alleen beleid uitrollen en maatregelen opleggen. Samen met alle betrokkenen (medeoverheden, partners, inwoners, bedrijven, belangengroeperingen) werken we aan oplossingen. Vanuit onze gemeentelijke taken en verantwoordelijkheden zien we voor onszelf vooral een regierol. Daarbij ligt de nadruk op het stimuleren en faciliteren van inwoners en stakeholders. We zoeken en versterken het gezamenlijk belang, zowel op de kortere als de lange termijn.

We maken samen de kaders en nemen de verantwoordelijkheid om daarop te sturen

De Hengelose leefomgeving zal de komende decennia ingrijpend veranderen als gevolg van de klimaatopgave. De internationale en nationale klimaatdoelstellingen zien we als een gegeven. Het is aan ons om deze doelstellingen op een duurzame manier te bereiken. We vinden het essentieel dat zowel de inhoud als het tempo van de verandering past bij de draagkracht van de samenleving. Onze participatieve aanpak bij beleidsontwikkeling en -uitvoering is daarbij een belangrijke pijler.

We laten ruimte aan anderen om de uitvoering binnen de kaders in te vullen

Dat betekent loslaten en vertrouwen geven; aan inwoners die hun eigen huis en tuin of onderneming verduurzamen, aan initiatiefnemers die met hun omgeving een collectieve aanpak nastreven, aan maatschappelijke partners die vanuit hun eigen agenda en strategie bijdragen aan de ambitie van een klimaat- en energieneutraal Hengelo.

We bieden ondersteuning waar nodig, in passende rol

De rol die we kiezen zal afhangen van het type project, van de betrokken stakeholders en van het belang van het project voor het bereiken van onze doelen. Het is belangrijk dat we altijd expliciet kiezen en communiceren welke rol we nemen; ondersteunen, actief samenwerken, reguleren, realiseren. Dit zorgt voor duidelijkheid naar onze partners en binnen onze eigen organisatie. In de plannen van aanpak werken we uit welke rol in welk geval het beste past.

We overwegen expliciet welk instrumentarium haalbaar en effectief is

Vanuit onze regierol bepalen we telkens welke combinatie van instrumenten het meest doeltreffend en haalbaar is; informeren & communiceren, regels stellen & handhaven, of bijdragen/ (co)financieren met eigen middelen of vanuit subsidies van andere overheden of fondsen. Hierbij moeten we goed overwegen welke invloed de inzet van bepaalde instrumenten heeft op de inzet en betrokkenheid van de stakeholders en op het doelbereik.

We verwachten een actieve bijdrage van partners, ondernemers, inwoners en collega's

We verwachten dat inwoners en stakeholders zich steeds meer zullen inzetten voor een duurzaam Hengelo. Dat is ook nodig om onze doelen te kunnen bereiken. De positie om een beroep op hen te doen moeten we deels nog verdienen. Verdienen door met communicatie en participatie partners en inwoners echt te betrekken bij de opgave die we zien en de oplossingen waar we samen met hen voor gaan kiezen. Verdienen door de lusten en lasten van de klimaataanpak op een eerlijke manier te verdelen. En verdienen door zelf het goede voorbeeld te geven en een positieve basishouding te hebben naar initiatieven uit de samenleving die bijdragen aan onze doelen. Dit betekent ook; leren van en transparant zijn over fouten op inhoud en proces.

5. Risico's en omgevingsfactoren

Op de volgende onderdelen onderkennen we risico's en omgevingsfactoren en daar spelen we op in:

Afhankelijkheid van financiële middelen van andere overheden en private partijen

- De middelen die het Rijk heeft toegezegd zijn nog niet voldoende om de beoogde CO2-reductie van 60% per 2030 te realiseren. Het Rijk baseert de toegezegde middelen op een CO2-reductie van 49% per 2030. De EU heeft deze doelstelling verhoogd naar 55%. Het kabinet heeft in 2023 in het aanvullend klimaatpakket de doelstelling op 55% gezet, met beleid gericht op 60%. Aan deze verhoogde doelstelling zijn nog geen extra middelen gekoppeld voor uitvoering door gemeenten. Gemeenten voeren via de VNG de discussie om voldoende aanvullende middelen te krijgen die passen bij de hogere doelstelling.
- De toegezegde Rijksmiddelen zijn nog niet structureel en vooral voor ambtelijke capaciteit en nog onvoldoende voor projecten en investeringen in infrastructuur en de fysieke leefomgeving.

- Voor het verduurzamen en opwekken van duurzame energie zijn we mede afhankelijk van de bereidheid om hierin te investeren door andere niet alleen publieke maar ook vaak private partijen.

Schaarste op de arbeidsmarkt en van grondstoffen

- Op dit moment is er onvoldoende (technisch) personeel om alle benodigde werkzaamheden op tijd uit te voeren.
- Tekorten aan grondstoffen kunnen vertragend werken op het bereiken van onze doelen bijvoorbeeld voor het realiseren van projecten met zonnepanelen.

Sturing

- De nu beschikbare sturingsinstrumenten, zoals regels en subsidies, zorgen er nog onvoldoende voor dat wij als gemeente direct sturend te werk kunnen gaan. Wij zijn deels afhankelijk van de mate waarin Europa en de Rijksoverheid wet- en regelgeving, middelen en instrumentarium

aanpassen, zodat we als gemeente ook directer kunnen sturen en ontwikkelingen minder vrijblijvend zijn.

- Het speelveld is omvangrijk en er zijn veel verschillende spelers in het veld. De belangen van de spelers lopen uiteen en zijn soms conflicterend.
- De mate van samenhang en samenwerking tussen de verschillende taakvelden (energietransitie, klimaatadaptatie, circulaire economie, mobiliteit, etc.) bepalen mede de effectiviteit van de maatregelen.

Technologie

- De technologie voor het opwekken van duurzame energie is nog volop in ontwikkeling. Dat maakt het op dit moment onzeker of de technieken die we nu op het oog hebben, ook in de toekomst de beste zijn.
- Wachten op technieken die bijvoorbeeld minder belastend zijn voor het landschap, kan ervoor zorgen dat de energietransitie langer duurt en we onze doelen niet snel genoeg halen.
- Bij het vroegtijdig instappen bij nieuwe technieken bestaat een groter risico op kinderziekten en betalen we mogelijk een hogere prijs.
- Data die niet voldoende (specifiek) of niet tijdig beschikbaar zijn, kunnen de monitoring en bijsturing bemoeilijken op de verschillende doelen.

Gezondheid

- De gezondheidsrisico's van sommige nieuwe duurzame technieken zijn nog onvoldoende onbekend.
- De gevolgen van klimaatverandering kennen gezondheidsrisico's, zoals hittestress.

Energie-infrastructuur

- We zijn grotendeels afhankelijk van de energie-infrastructuur van de netbeheerder. Congestie op alle netten, geplande verzwaringen, nieuwe ontwikkelingen zoals energieopslag en -balanceren, smart-grids en directe aansluitingen van opwek-verbruiker, zullen de komende jaren steeds meer ontwikkeld worden.

Onafhankelijke en betrouwbare informatievoorziening

- Er circuleert soms sterk gekleurde of onbetrouwbare

informatie. We zetten daarom in op het verzorgen van onafhankelijke informatie; makkelijk bereikbaar, digitaal, aan de keukentafel, tijdens bijeenkomsten etc.

- Uit onderzoek blijkt dat een groot deel van de mensen graag wil verduurzamen en een bijdrage aan de energietransitie wil leveren. Inwoners van Hengelo hebben wel behoefte aan duidelijkheid en zekerheid over toekomstige regelingen.

Betrokkenheid samenleving op richting en uitvoering

- De hele samenleving is aan zet. We zijn deels afhankelijk van inwoners en externe partners om de ambities en doelen te bereiken. De gemeente regisseert en faciliteert, maar heeft daarvoor beperkte budgetten en middelen.
- Bijna 90% van de inwoners maakt zich in meer of mindere mate zorgen over het klimaat, ruim 80% vindt de overgang naar duurzame energie belangrijk. De publieke opinie over de keuzes binnen de energietransitie verandert echter regelmatig. Zo zijn mensen kritisch op het groen/grijze stroomverbruik van de warmtepomp, het afstappen van aardgas als relatief schone energiebron, of de inzet van biomassa en het gebruiken van afval als energiebron.
- De energietransitie mag niet zorgen voor een tweedeling in de lokale samenleving, door het wel of niet kunnen financieren van de noodzakelijke ingrepen of het wel of niet zien van de urgentie van de energietransitie.

Landschappelijke kwaliteiten en beleving

- De duurzame technieken worden zo optimaal mogelijk ingepast in het landschap en er wordt ook rekening gehouden met landschappelijke kwaliteiten en natuurwaarden. Toch kunnen ze een flinke impact hebben op de inrichting en beleving van ons landschap, de natuur en de leefomgeving.

Concurrentie met andere uitdagingen

- De klimaatopgave is niet de enige uitdaging voor inwoners, organisaties en onze gemeente. Ook de energiearmoede, jeugdzorg, de vergrijzing, woningnood, etc. vragen veel aandacht en middelen.

6. Mensen, middelen, structuur en rolverdeling

De programmamanager is samen met de direct betrokken collega's verantwoordelijk voor het realiseren van de doelen van het programma. Deze doelen komen voort uit de duurzaamheidsvisie - daarmee zijn het de doelen van de Raad, van het College, en van Hengelose samenleving.

De programmamanager is in eerste instantie verantwoordelijk voor het programma duurzaamheid en overziet de vertaling naar de plannen van aanpak per thema. Daarbij stuurt, coördineert en borgt de programmamanager op strategisch niveau de verschillende onderdelen van het programma. Daarnaast koppelt hij die aan de overige strategische opgaven, legt verbinding met in- en externe betrokkenen en draagt zorg voor de verantwoording naar het bestuur en het CMT.

Inrichting en rollen binnen het programma

Voor de programma-brede opgaven werkt de programma-manager nauw samen met de programmasecretaris, de strategisch adviseur duurzaamheid en de strategisch

communicatie-adviseur. Voor de uitvoering binnen de inhoudelijk thema's van het programma onderscheiden we de volgende rollen met bijbehorende taken:

Thematrekker: integrale aansturing op halen themadoelen en aanspreekpunt voor en aansturing projectstarters/projectleiders binnen (sub)thema

Projectstarter: verantwoordelijk voor opstellen PvA, opzet projecten en activeren interne en externe stakeholders/partners

Projectleider: verantwoordelijk voor realisatie project

Projectmedewerker: uitvoering en ondersteuning bij projecten

We werken toe naar de bemensing van de volgende programma-organisatie:

Programma-organisatie en bemensing

Rollen programma duurzaamheid

Bestuurlijk opdrachtgever: Claudio Bruggink
Ambtelijk opdrachtgever: Gijs Tiebot
Ambtelijk opdrachtnemer: Jan Olde Loohuis

Programma-breed: programma-manager (1 fte), procesregisseur/programmasecretaris (0,8 fte), strategisch adviseur duurzaamheid (0,6 fte), bestuursadvisering en external affairs (0,4 fte), strategisch communicatieadviseur (0,5 fte), uitvoering project- en programma-communicatie (1 fte), projectondersteuning en –uitvoering (1 fte), juridische ondersteuning (0,2 fte)

Energieneutraal

Rollen thema-breed: Accounthouder Energie van Hengelo (0,2 fte), Accounthouder RES-Twente (0,3 fte), liaison duurzaamheid sociaal /adviseur energie-armoede (0,2 fte)

Gebouwde omgeving

Thematrekker (1 fte)
Projectstarter Uitvoeringsplannen (particulieren en bedrijven) (3,5 fte)
Aanspreekpunt techniek particulieren (0,5 fte)
Projectstarter energiebesparing (0,5 fte)
Projectmedewerker energiebesparing (0,8 fte)

Duurzame opwek

Thematrekker (0,2 fte)
Projectleider actieprogramma nieuwe energie (0,2 fte)
Projectstarter zon op dak en vlak (excl. maatschappelijk vastgoed) (0,5 fte)
Projectleider zonnevelden (0,5 fte)
Mogelijk Projectleider Windenergie (0,5 fte)

Infrastructuur en innovaties

Thematrekker en projectstarter (0,5 fte)
Procesregisseur / accounthouder regionale en lokale warmtenetten (0,1 fte)
Projectleider warmtenet (lokaal en regionaal) (1 fte)
Accounthouder Enexis (0,1 fte)
Procesregisseur netcongestie (0,1 fte)

Verduurzaming maatschappelijk vastgoed

Thematrekker en projectleider verduurzaming maatschappelijk vastgoed (0,5 fte)

Duurzame economie

Thematrekker / projectstarter bedrijven (1 fte)

Schone mobiliteit

Thematrekker (0,1 fte)
Projectmedewerker duurzame mobiliteit (0,5 fte)

Circulair

Thematrekker / projectstarter (0,5 fte)

Klimaatbestendig, divers en groen

Thematrekker (0,5 fte)
Stadsecoloog (0,5 fte)

Leefomgeving gezond, inclusief en leefbaar

Thematrekker (0,5 fte)

**Dit is een overzicht van de rollen die de komende jaren binnen het programma vervuld moeten gaan worden. Het betreft geen afzonderlijke functies. Sommige rollen kunnen in deeltijd worden ingevuld en er zijn rollen die binnen een functie gecombineerd kunnen worden.*

Op dit moment is er nog onvoldoende ambtelijke capaciteit beschikbaar om alle rollen in te vullen. Jaarlijks wordt op themaniveau inzicht gegeven in welke middelen we per thema willen inzetten voor (extra) ambtelijke capaciteit.

De duurzaamheidsambities en doelstellingen en het programma duurzaamheid strekken zich uit over de gehele gemeentelijke organisatie en begroting. We verwachten ook vanuit andere beleidsterreinen en budgetten een inhoudelijke en financiële bijdrage aan het realiseren van de doelen. En deze bijdrage zal met de tijd moeten groeien.

Onze programmatische werkwijze

Integraal werken en keuzes maken

De thema's van het programma zijn in samenhang met elkaar uitgewerkt. Hiermee is de inhoudelijke integraliteit gewaarborgd. De programmatische sturing zorgt ervoor dat we in de uitvoering integraal werken. We maken integrale afwegingen bij het maken van inhoudelijke keuzes en de keuzes over het inzetten van (schaarse) middelen.

Doelgericht en efficiënt organiseren

In het programma zijn taken, rollen, uitgangspunten, verhoudingen, concrete doelen en beschikbare en benodigde middelen vastgelegd. Dat maakt het voor interne en externe betrokkenen duidelijk wie waarvoor verantwoordelijk is, hoe en door wie er waarop wordt gestuurd en welke middelen daartoe worden ingezet.

Inspelen op risico's en afhankelijkheden

Het programma brengt risico's en afhankelijkheden scherp in beeld. Dit maakt het mogelijk verwachtingen te managen en waar nodig alternatieve plannen en scenario's achter de hand te hebben. Ook draagt het bij aan het gericht aangaan en verstevigen van relaties met stakeholders.

Monitoren voortgang

Het programma maakt concreet wat we moeten doen voor een duurzaam Hengelo in 2050. Uiteraard bepalen we niet pas in 2050 of we hierin zijn geslaagd. Bij de geformuleerde programmadoelen horen meetbare indicatoren. Voor deze indicatoren bepalen we de streefwaarden uitgezet in de tijd tussen nu en 2050. Daarmee monitoren we of we op koers liggen om onze doelen te halen. Lopen we hierop achter dan kunnen we tijdig bijsturen, door extra middelen in te zetten, barrières weg te nemen, binnen een ander thema extra inzet te plegen of het doel bij te stellen.

7. Opdrachtgeverschap en besluitvorming

Met het benoemen van duurzaamheid tot één van de tien strategische thema's is het belang van de opgave onderstreept, maar ook het belang van een integrale aanpak en sturing. Daarom kiezen we voor een programma, programmasturing en een programmamanager duurzaamheid. Het programma omvat vele beleidsvelden en gaat daarmee ook over de verschillende portefeuilles heen. De portefeuillehouders zijn verantwoordelijk voor de inhoud en uitvoering

van hun respectievelijke thema en gecombineerd daar waar dit thema-overstijgend is. Gezamenlijk dragen zij daarmee de verantwoordelijkheid voor het programma. De portefeuillehouder duurzaamheid is bestuurlijk eindverantwoordelijk en bestuurlijk opdrachtgever voor het programma als geheel. De bestuurlijke verantwoordelijkheid voor de verschillende thema's is op hoofdlijnen als volgt over de portefeuillehouders verdeeld:

Thema	Verantwoordelijk wethouder(s)
1. Gebouwde Omgeving	Claudio Bruggink
2. Grootschalige opwek	Claudio Bruggink
3. Verduurzaming maatschappelijk vastgoed	Gerard Gerrits
4. Energie-infrastructuur en innovaties	Claudio Bruggink
5. Duurzame economie*	Gerard Gerrits
6. Schone mobiliteit	Hanneke Steen
7. Circulair	Jacqueline Freriksen/Gerard Gerrits
8. Klimaatbestendig, biodivers en groen	Claudio Bruggink
9. Leefomgeving: gezond, inclusief en leefbaar	Marie-Jose Lutikholt/Jacqueline Freriksen/Gerard Gerrits

**Veel onderwerpen en projecten hebben raakvlakken met meerdere thema's. Duurzame economie omvat mede de overige thema's voor zover ze betrekking hebben op bedrijven (terreinen).*

Ambtelijk opdrachtgever: Gijs Tiebot
Programmamanager: Jan Olde Loohuis

Bestuurlijke afstemming vindt onder andere plaats in het portefeuille overstijgend thema overleg waarin het college periodiek in de breedte wordt meegenomen in de ontwikkelingen op duurzaamheid. Hier leggen we ook inhoudelijke bestuurlijke keuzes ter meningsvorming voor. Zo zorgen we dat we in de uitwerking en besluitvorming de verschillende perspectieven goed meenemen.

Besluitvorming en verantwoording

De gemeenteraad heeft met het vaststellen van de visie Hengelo Duurzaam, Koers richting 2050 de inhoudelijke kaders bepaald. Het programma beschrijft vervolgens de uitvoering binnen deze inhoudelijke kaders en is daarmee een bevoegdheid van het college. Het programma wordt ter kennisname aan de raad aangeboden.

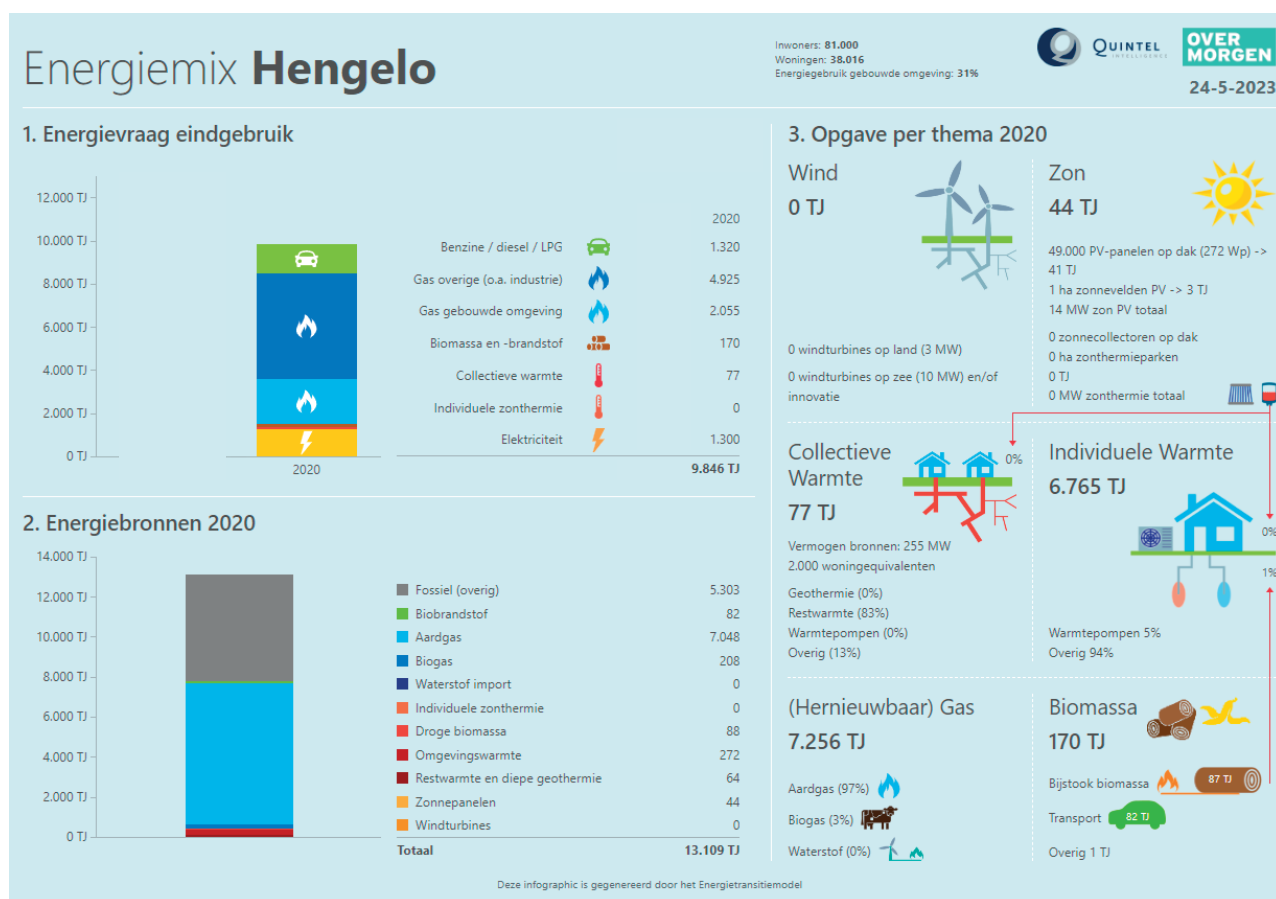
Het programma heeft ook financiële gevolgen. Hiervoor zijn reeds middelen opgenomen in de begroting. Dit betreft reeds aanwezige structurele kapitaalslasten en investeringsmiddelen voor de diverse beleidsvelden. Daarnaast zijn aanvullende middelen vanuit het Rijk beschikbaar gesteld voor de uitvoering van het klimaatakkoord. Voor de besteding van de middelen voor duurzaamheid wordt een bestedingsplan opgesteld. Dit plan wordt ter vaststelling aan de raad aangeboden.

We monitoren de voortgang en de resultaten en we koppelen terug via de jaarlijkse planning en control cyclus.

Bijlage 1

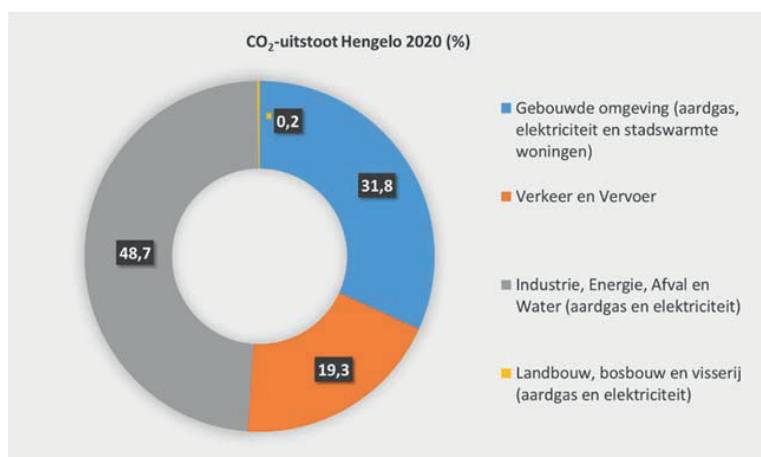
Energiemix en CO₂ uitstoot per sector

Onderstaande infographic laat zien hoeveel energie er in Hengelo wordt verbruikt en uit welke energiebronnen deze energie nu afkomstig is.

We gebruiken het onderliggende model niet alleen om in beeld te brengen hoe de energiemix er nu uit ziet , maar vooral om te bepalen hoe de energiemix van een energieneutraal Hengelo in 2050 er, volgens verschillende scenario's uit kan zien en aan "welke knoppen we hierbij kunnen draaien". Deze scenario's volgen bij een volgende versie van dit programmaplans.

Kijkend naar de verdeling van de CO₂-uitstoot in Hengelo over de verschillende sectoren dan valt op dat de industrie verantwoordelijk is voor bijna de helft van de CO₂ uitstoot (landelijk is dat ongeveer een-derde), verkeer en vervoer voor bijna een-vijfde en de gebouwde omgeving bijna een-derde.

Bijlage 2

Overzicht thema's lopend beleid, majeure projecten en prioriteiten

Gebouwde omgeving

Wat doen we al: lopend beleid en majeure projecten

- Warmteprogramma
- Proeftuin Nijverheid
- Energieloket
- Energie van Hengelo
- Fixbrigade

Wat pakken we snel op

In het plan van aanpak voor de gebouwde omgeving werken we de acties voor 2023 en 2024 uit en zetten deze weg in de tijd. Prioriteit heeft het opstellen en uitvoeren van de energiebesparingsaanpak en de realisatie van de uitvoeringsplannen voor de Nijverheid, in Vikkerhoek/Twentekanaal, Berflo en Tuindorp.

Hernieuwbare opwek elektriciteit (grootschalig)

Wat doen we al: lopend beleid en majeure projecten

- Omgevingsprogramma nieuwe energie
- RES
- Zonneveld Boeldershoek
- Duurzaamheidsroute A35
- Plan zon op dak, gevels en parkeerterreinen

Wat pakken we snel op

In het plan van aanpak voor de hernieuwbare opwek van elektriciteit (grootschalig) werken we de acties voor 2023 en 2024 uit en zetten deze weg in de tijd. Naast voortzetting van bovenstaand genoemde lopende processen heeft het opstellen van een actieprogramma nieuwe energie en de subregionale zoektocht naar zoekgebieden voor windturbines prioriteit.

Verduurzaming maatschappelijk vastgoed

Wat doen we al: lopend beleid en majeure projecten

- Op natuurlijke momenten kernportefeuille naar energielabel A brengen
- Analyse scenario's verduurzaming maatschappelijk vastgoed

Wat pakken we snel op

Voor het maatschappelijk vastgoed in eigendom wordt in het komende half jaar een routekaart opgesteld, waarbij de kansen en uitdagingen voor het verduurzamen op gebouwniveau in beeld wordt gebracht. Deze maatregelen worden op basis van prioriteit in de tijd gezet, zodat de verduurzaming van de panden planmatig kan worden aangepakt. De maatregelen hierbij omvatten zowel energiebesparing, energieopwekking en energietransitie.

Energie-infrastructuur en innovaties

Wat doen we al: lopend beleid en majeure projecten

- Uitrollen lokaal en regionaal warmtenet
- Voorbereiding verzwaren transformatorstation Diamantstraat

Wat pakken we snel op

In het plan van aanpak voor Energie-infrastructuur en innovaties werken we de acties voor 2023 en 2024 uit en zetten deze weg in de tijd. We geven prioriteit aan het opzetten van pilots en projecten voor energieopslag, nieuwe technieken en oplossingsrichtingen voor het tegengaan van netcongestie. We gaan werken aan een Fieldlab waar in de praktijk wordt geëxperimenteerd/ontwikkeld met nieuwe technologieën en oplossingsrichtingen voor vraagstukken rondom hernieuwbare opwek en toepassing daarvan worden onderzocht i.s.m. bedrijven en onderzoeks/onderwijsinstellingen. We gaan de mogelijkheden onderzoeken van smart grids op bedrijventerreinen met als eerste casus Twentekanaal.

Duurzame economie

Wat doen we al: lopend beleid en majeure projecten

- Voucherregeling Westermaat tbv extern advies aangaande besparen en/of opwekken van energie
- Toezicht en handhaving op wettelijke maatregelen wet Milieubeheer en label C-verplichting
- We werken samen met BIT aan het verduurzamen van het bedrijventerrein Twentekanaal
- Enquête verduurzaming binnenstadondernemers
- Subsidieaanvraag werklandschappen van de toekomst

Wat pakken we snel op

In het plan van aanpak voor Duurzame Economie werken we de acties voor 2023 en 2024 uit en zetten deze weg in de tijd. Hierin geven we prioriteit aan energiebesparing (volgend uit Stimuleringsplan energiebesparing) en opwek bij bedrijven, als ook bevordering van circulair ondernemen. Dit voor zowel de bedrijventerreinen als het MKB en de binnenstad. We gaan als eerste samen met ondernemersvereniging BIT op Twentekanaal hiermee aan de slag, andere bedrijventerreinen en de binnenstad volgen later.

Schone mobiliteit

Wat doen we al: lopend beleid en majeure projecten

- Uitvoering geven aan duurzame ambities Mobiliteitsplan 2040 o.a.:
 - o Realiseren doelstelling emissieloze binnenstadslogistiek 2030
 - o Versterken van duurzame verplaatsingen met STOMP als basisprincipe
 - o Benutten van vervoer over water en per spoor, stimuleren slimme en schone logistiek
- Uitvoering laadpalenplan

Wat pakken we snel op

In het plan van aanpak voor schone mobiliteit werken we de acties voor 2023 en 2024 uit en zetten deze weg in de tijd.

Circulair

Wat doen we al: lopend beleid en majeure projecten

- Voorbereiding Plan circulair Ambachtscentrum
- Voorbereiding bio-box voor hoogbouw
- Doelstelling afval-loos Twente

Wat pakken we snel op

In het plan van aanpak circulair werken we de acties voor 2023 en 2024 uit en zetten deze weg in de tijd. Dit in lijn met het nog op te stellen Koersdocument en Uitvoeringsplan Circulaire Economie Twentse gemeenten met daarin de onderwerpen Gebouwde omgeving, Eigen gemeentelijk vastgoed, Infrastructuur, Bedrijventerreinen, Kringlooplandbouw, biomassa en voedsel.

Leefomgeving gezond, inclusief en leefbaar

Wat doen we al: lopend beleid en majeure projecten

- Uitvoering Schone Lucht Akkoord
- Leveren input Provinciaal Programma Landelijk Gebied
- Actieplan toegankelijkheid
- Uitvoering Sportakkoord Hengelo
- Uitvoering Positieve gezondheid Slangenbeek

Wat pakken we snel op

In het plan van aanpak voor leefomgeving, gezond inclusief en leefbaar werken we de acties voor 2023 en 2024 uit en zetten deze in afstemming met het Transformatieplan sociaal domein weg in de tijd.

Klimaatbestendig, divers en groen

Wat doen we al: lopend beleid en majeure projecten

- Vaststellen en uitvoering geven aan uitvoeringsagenda klimaatadaptatie
- Klimaatadaptatie als onderdeel van GRP
- Klimaatadaptatie en waterberging als onderdeel van plannen openbare ruimte
- Groene pet (groene daken) en regenton regeling

Wat pakken we snel op

In de uitvoeringsagenda klimaatadaptatie zijn de prioriteiten voor de uitvoering vastgelegd.

Communicatie, participatie en gemeente als goede voorbeeld

Wat doen we al: lopend beleid en majeure projecten

- CO₂ footprint gemeentelijke organisatie in beeld brengen en opstellen reductieplan
- Participatietrajecten bij projecten
- Inwonersforum RES
- Hengelo panel
- Nieuwsbrieven en websites, o.a. tbv nieuwe energie en Nijverheid aardgasvrij
- Interne en externe duurzaamheidsmarkt
- Maatschappelijk verantwoord inkopen
- Zero-emissie wagenpark
- Catering door lokale ondernemers

Wat pakken we snel op

Programmabrede participatie- en communicatiestrategie en kalender opstellen.

Bijlage 3

Stakeholderoverzicht

Het aantal partijen waar we mee samen werken om onze doelen te realiseren is te groot om ze hier allemaal te benoemen. Bovendien zal onze samenwerking zich de komende jaren met veel partners intensiveren en zullen er steeds nieuwe samenwerkingspartners bijkomen. Per thema volgt onderstaand een nader aan te vullen overzicht van de huidige hoofdrolspelers.

Energie neutraal

Gebouwde omgeving: woningeigenaren, Welbions, overige verhuurders, Energie van Hengelo/Fixbrigade, Hoom, Energieloket, andere overheden, bouwbedrijven en installateurs, onderwijs

Hernieuwbare opwek elektriciteit (grootschalig): RES, inwoners, Twence, grondeigenaren, bedrijven (voor de daken), ontwikkelende partijen, Energie van Hengelo, netbeheerders

Verduurzaming maatschappelijk vastgoed: maatschappelijke organisaties, onderwijs

Energie-infrastructuur en innovaties: netbeheerders Enexis, Tennet, Cogas, ontwikkelende partijen, kennispartijen, bedrijven

Duurzame economie: ondernemersverenigingen, parkmanagement, bedrijven, kennisinstellingen, overheden, WTC Twente, Twenteboard, IKT, Green businessclub

Schone mobiliteit: Provincie ivm aanbesteding OV en NAL, inwoners, ondernemers(verenigingen), Fietsersbond, uitvoerende partijen zoals Vattenfall

Circulair: Twence, Twente Milieu, bedrijven, ondernemersverenigingen, kennisinstellingen, inwoners kringloopbedrijven, Stichting Pioneering, Welbions

Klimaatbestendig, biodivers en groen: IVN, NIVON, NMR, waterschap, Energie van Hengelo, Gildebor, Twents Waternet, Welbions

Leefomgeving gezond, inclusief en leefbaar: GGD, Gildebor, Welbions, ODT, kennisinstellingen, maatschappelijke instanties, vertegenwoordigers maatschappelijke groeperingen

Interne stakeholders

Naast de stakeholders in de stad zijn er een aantal relevante stakeholders in het stadhuis. Voor het slagen van het programma is de betrokkenheid noodzakelijk van gemeenteraad, college van B&W, CMT, afdelings- en teamleiders en ambtelijke sleutelfiguren.

Colofon

Mei 2023. Uitgave van de gemeente Hengelo. Aan de inhoud van deze brochure kunnen geen rechten ontleend worden.

Bezoekadres stadhuis
Burgemeester van der Dussenplein 1

Postadres
Postbus 18, 7550 AA Hengelo

Telefoonnummer
14-074

E-mail
gemeente@hengelo.nl

www.hengelo.nl

Gemeente
Hengelo

Duurzaam Hengelo 2050

Bestedingsplan
2023-2026

mei 2023

www.hengelo.nl

Gemeente
Hengelo

Inhoud

Inleiding	pag. 3
Aanleiding	pag. 3
Beschikbare middelen	pag. 3
Besteding van de middelen	pag. 5
Aan de slag	pag. 7

Inleiding

In de visie Duurzaam Hengelo, koers richting 2050 hebben we de richting en ambities aangegeven voor de duurzame ontwikkeling van Hengelo. In het Programma Duurzaam Hengelo 2050 werken we die ambities uit in concrete doelstellingen, activiteiten en indicatoren. Daarnaast hebben we dit gekoppeld aan de benodigde menskracht. In dit bestedingsplan 2023-2026 gaan we in op de financiële middelen die daarmee gemoeid zijn en op welke wijze die worden ingezet.

Aanleiding

Met het ondertekenen van het Klimaatakkoord van Parijs in 2015, werd een grote stap gezet om de gevolgen van de klimaatverandering tegen te gaan. In vervolg daarop werd in 2019 het Nederlandse klimaatakkoord ondertekend. In dit akkoord zijn afspraken gemaakt over het reduceren van de CO₂ uitstoot met de ijkmomenten 2030 en 2050.

Een groot deel van de uitvoering van die afspraken ligt bij gemeenten. In 2020 heeft de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) een onderzoek uitgevoerd naar de uitvoeringslasten van het klimaatakkoord voor lagere overheden (gemeenten, provincies en waterschappen). Uit dit breed opgezette onderzoek kwam naar voren dat landelijk veel extra inzet van menskracht en middelen nodig was om gewenste uitvoering te kunnen geven. Tevens bleek dat die overheden niet over de noodzakelijke financiële middelen beschikten om dat te kunnen doen.

Naar aanleiding van het onderzoek en het daarop volgende advies van de ROB ("Van Parijs naar Praktijk", 2021) heeft het Rijk besloten om langjarig middelen beschikbaar te stellen voor de compensatie van de uitvoeringslasten. Hiervoor is voor de periode 2023-2030 een bedrag van 5,6 miljard euro

vrijgemaakt. Voor de periode 2023-2025 is daarvan 1,04 miljard Euro beschikbaar gesteld, via de tijdelijke regeling 'Capaciteit decentrale overheden voor klimaat- en energiebeleid' (CDOKE). Dit geld is specifiek bedoeld voor de inzet van extra formatie voor de uitvoering van de klimaattaken, gericht op het terugdringen van de emissie van broeikasgassen. De regeling wordt in jaarschijven uitgekeerd en resulteert voor Hengelo in een bedrag van circa 1,5 miljoen euro per jaar. Een jaarschijf moet zijn ingezet binnen twee jaar na het uitkeringsjaar. Voor de periode 2026-2030 zal op een later moment een aparte regeling worden opgesteld. Vooruitlopend op de CDOKE regeling heeft het Rijk in 2022 reeds middelen beschikbaar gesteld. Hengelo ontving daaruit €479.000. De raad heeft bij de begroting 2023-2026 deze middelen toegevoegd aan de reserve duurzaamheid.

Beschikbare middelen

Op basis van het programma Nieuwe Energie Hengelo 2017-2021 heeft de raad in de begroting middelen opgenomen voor duurzaamheid. Het betreft zowel middelen voor exploitatie als investeringen. Deze middelen zijn bedoeld voor de energietransitie en name de opwek van duurzame elektriciteit met zon en wind en de warmtetransitie. Daarnaast zijn voor diverse andere taakvelden, zoals bijvoorbeeld mobiliteit en water & groen in de begroting separate middelen opgenomen. Deze laatste middelen laten we in dit bestedingsplan verder buiten beschouwing.

Met het beschikbaar komen van de gelden uit de CDOKE regeling kunnen we versterkt inzetten op de energietransitie, maar kan ook de noodzakelijke versterking plaatsvinden op overige taakvelden uit het Programma Duurzaam Hengelo 2050. Hierbij moet wel rekening worden gehouden met de randvoorwaarden uit de regeling.

In tabel 1 is een overzicht opgenomen van de middelen die voor duurzaamheid beschikbaar zijn

Tabel 1

Overzicht middelen duurzaamheid	2023	2024	2025	2026
1 Jaarlijkse exploitatie lonen, inhuur & overig	645.210	529.101	529.101	529.101
2 Stelposten				
Jaarlijkse exploitatie na vaststelling bestedingsplan (19- NB-2)	379.495	374.511	354.949	355.008
Stelpost kapitaallasten (19-NB-2)		125.000	125.000	125.000
Stelpost kapitaallasten (20-NB-7.1)	150.000	150.000	150.000	150.000
3 Middelen derden				
Middelen Klimaatakkoord	1.503.402	1.517.040	1.530.678	1.530.678 (*)
Gelden specifieke uitkering energiearmoede (Verdeling 50% 2023, 50% 2024)	1.025.656	1.025.656		
4 Middelen vanuit GRP				
Groene pet	20.000	20.000	20.000	20.000
Regentonnen	25.000			
Totaal	3.748.763	3.741.308	2.709.728	2.709.787

(*) bedrag onder voorbehoud van definitieve uitkering uit regeling 2026-2030

Toelichting tabel 1

De posten 1 en 2 zijn de bestaande middelen voor duurzaamheid zoals opgenomen in de begroting.

Post 3 zijn de Rijksmiddelen voor de compensatie van de uitvoeringslasten van het klimaatakkoord (CDOKE) en de speciale uitkering (SPUK) voor de bestrijding van energiearmoede door het uitvoeren van maatregelen in de woning.

Post 4 betreft de subsidieregeling voor het stimuleren van de aanleg van groene daken en de subsidieregeling voor de aanschaf van regentonnen.

Daarnaast zijn nog de volgende incidentele middelen beschikbaar voor 2023 (en verder)

	2023
Reserve duurzaamheid beginstand 1-1-2023	926.458
Toevoegingen	
Onttrekkingen Warmtetransitie	
Onttrekking Subsidie Energie van Hengelo (3569672)	251.030
<i>Saldo 1-6-2023</i>	675.428
Reserve proeftuin Nijverheid aardgasvrij beginstand 1-1-2023	4.570.977
Nog beschikbaar voor proces- en projectkosten vanuit bovenstaande reserve	324.698
Nog beschikbaar Uitvoeringsmiddelen Nijverheid (aanleg)	4.246.280
Onttrekking	
<i>Eindsaldo 31-12-2023</i>	<i>ntb</i>
Subsidie Twentekanaal wijkuitvoeringsplan	45.000

Toelichting Tabel 2

In tabel 2 zijn de overige incidentele middelen voor duurzaamheid (onderdeel energietransitie) opgenomen. Het eerste deel betreft de reserve duurzaamheid. In 2023 is uit deze reserve een onttrekking van €251.030 gedaan voor subsidiëring van de activiteiten van de energiecoöperatie Energie van Hengelo.

De tweede reserve is bedoeld voor het aardgasvrij maken van de Nijverheid in het kader van het landelijke pilotproject aardgasvrije wijken (PAW). De reserve is opgebouwd uit een deel proces- en projectkosten, bestemd voor de aansturing en uitwerking van het project. Daarnaast is een budget beschikbaar dat specifiek bedoeld is voor de fysieke realisatie en uitvoering van het project

Voor de uitvoering van het wijkuitvoeringsplan Twentekanaal heeft de provincie Overijssel subsidie beschikbaar gesteld.

Besteding van de middelen

Met de beschikbare middelen geven we uitvoering aan bestaand beleid, zoals het Omgevingsprogramma Nieuwe Energie 2021-2030 en het Warmteprogramma, maar gaan we ook werken aan nieuwe ontwikkelingen zoals vastgelegd in het Programma Duurzaam Hengelo 2050. Voor deze laatste categorie worden de klimaatmiddelen ingezet, aangevuld met specifieke uitkeringen (SPUK) zoals voor de bestrijding van energiearmoede.

In lijn met de visie Duurzaam Hengelo kent het Programma Duurzaam Hengelo 2050 6 thema's. Vanwege de omvang is het thema Energieneutraal onderverdeeld in vier thema's:

1. Energieneutraal
 - 1.1 Gebouwde omgeving (energiebesparing, aardgasvrij maken, warmtetransitie)
 - 1.2 Grootschalige opwek schone energie (zon, wind, biomassa)
 - 1.3 Gemeente als goede voorbeeld (met speerpunt verduurzamen maatschappelijk vastgoed)
 - 1.4 Energie-infrastructuur en innovaties
2. Duurzame economie
3. Circulair
4. Klimaatbestendig, divers en groen
5. Leefomgeving, gezond, inclusief en leefbaar
6. Schone mobiliteit

Aan de hand van de lopende activiteiten en het Programma Duurzaam Hengelo 2050 komen we tot de volgende inzet van middelen:

- a. De bestaande stelpost exploitatiemiddelen (tabel 1, post 2) zetten we, in lijn met oorspronkelijke doelstelling, in voor strategische vraagstukken en beleidsvorming, (externe) advisering en onderzoeken met de focus op het thema Energieneutraal. Daarnaast zal een belangrijk deel worden gebruikt voor communicatie en participatie.
- b. De kapitaalslasten (tabel 1, post 2) dekken de kosten van investeringen. Wij onderzoeken in dit kader onder meer de mogelijkheden van het opwekken van duurzame elektriciteit met zonnepanelen op gemeentelijke gebouwen en parkeerplaatsen.
- c. Zoals aangegeven worden de klimaatmiddelen (CDOKE) gebruikt voor de inzet van extra formatie op de thema's uit het Programma Duurzaam Hengelo 2050. We gaan deze middelen zoveel mogelijk inzetten op de uitvoering, rekening houdend met de randvoorwaarden van de regeling. De verdeling van de gelden is weergegeven in tabel 3.

Tabel 3 Inzet aanvullende klimaatmiddelen (CDOKE) bestemd voor formatie-uitbreiding

Besteding klimaatmiddelen (CDOKE) per them	2023	2024	2025	2026
Gebouwde omgeving	€ 369.941	€ 774.404	€ 928.740	€ 874.431
Duurzame opwek	€ 112.583	€ 150.111	€ 258.728	€ 258.728
Verduurzaming maatschappelijk vastgoed	€ 57.345	€ 54.309	€ 54.309	€ -
Energie-infra en innovaties	€ 60.382	€ 120.764	€ 120.764	€ 120.764
Duurzame economie	€ 27.154	€ 54.309	€ 54.309	€ 54.309
Circulair (dekking uit bestaande middelen)	€ -	€ -	€ -	€ -
Klimaatbestendig, divers en groen	€ 54.309	€ 108.617	€ 108.617	€ 108.617
Leefomgeving gezond, inclusief en leefbaar	€ 10.862	€ 21.723	€ 21.723	€ 21.723
Duurzame mobiliteit	€ 34.289	€ 45.718	€ 45.718	€ 45.718
Thema overstijgend				
communicatie & participatie, programmaondersteuning	€ 117.693	€ 212.528	€ 212.528	€ 212.528
programmasturing	€ 119.955	€ 275.344	€ 275.344	€ 275.344
totaal	964.513	1.817.826	2.080.779	1.972.162

Noot: *Op basis van de huidige inzichten, de beschikbare middelen en de prognose voor de inzet van capaciteit voorzien we voor het jaar 2026 een bezuinigingsopgave voor de lijn en het programma. In de loop van 2024 zullen wij hiertoe nadere voorstellen uitwerken.*

- d. De specifieke uitkering voor de bestrijding van energiearmoede (SPUK) zal worden ingezet voor het nemen van concrete maatregelen in de woning van de doelgroep om de energierekening daadwerkelijk te verlagen. De basis hiervoor is het 'Stimuleringsplan Energie besparen' dat medio dit jaar aan de raad wordt aangeboden. Om, voortvloeiend op het stimuleringsplan, hierin beweging te brengen hebben we de FIX-brigade ingeschakeld en de kosten daarvan worden gedekt uit deze uitkering. In het voorjaar van 2024 worden de inzet en resultaten van deze actie geëvalueerd. Op basis daarvan wordt beoordeeld of een vervolg wordt gegeven aan de inzet van de FIX-brigade.
- e. De subsidieregeling voor groene daken wordt de komende jaren gecontinueerd. De dekking hiervan is het Programma Water en Riolering.
- f. De resultaten van de pilot subsidieregeling regentonnen worden geëvalueerd. Op basis daarvan bekijken we of hieraan een vervolg wordt gegeven.
- g. De subsidie van de provincie Overijssel gebruiken we voor het wijkuitvoeringsplan Twentekanaal.

Zonnepanelen op het dak van het Twentebad (foto: Christian van der Meij)

Aan de slag

Na jaren van voorbereiding komen we voor steeds meer thema's in de fase van uitvoering. Op vele gebieden gaan we nog actiever aan de slag met het realiseren van de doelstellingen en ambities. Dat vergt veel inzet en op termijn ook investeringen. De middelen van het Rijk die we reeds hebben ontvangen en zijn toegezegd voor de jaren 2024 en 2025 bieden een goede basis voor de formatieve invulling voor de komende drie jaar. We gaan deze en de bestaande middelen dan ook zo efficiënt en effectief mogelijk inzetten om het maximale resultaat te bereiken. Tegelijkertijd is de verwachting dat we in de komende jaren naast menskracht ook nog meer financiële middelen zullen moeten gaan inzetten. Het is nog niet duidelijk of daar ook aanvullende middelen vanuit het rijk voor beschikbaar komen. Bovendien komen daar ook andere uitdagingen die van invloed zijn bovenop. Denk bijvoorbeeld aan de geopolitieke ontwikkelingen, maar zeker ook de krappe arbeidsmarkt. Kunnen we de nieuwe formatie ook ingevuld krijgen en zijn de uitvoerende partijen zoals aannemers in staat om mensen, machines en materialen te leveren? Allemaal vraagstukken die direct gevolgen hebben voor de mate waarin wij onze ambities en plannen kunnen waarmaken. Dit bestedings-

plan is dan ook een momentopname en geeft een doorkijk voor de komende vier jaar. Op basis van dit bestedingsplan constateren wij dat voor de Zomernota 2024-2027 geen extra middelen in het kader van nieuw beleid nodig zijn, met uitzondering van het voorstel voor de verduurzaming van maatschappelijk vastgoed. Wij voorzien echter, op basis van de huidige inzichten, voor het jaar 2026 een bezuinigingsopgave. Daartoe zullen we in 2024-2025 met passende voorstellen komen.

De dynamiek van de ontwikkelingen rond duurzaamheid is groot en het is dan ook lastig te voorzien welke invloed dit heeft op het programma en de daarvoor noodzakelijke middelen. Het is daarbij van belang te melden dat de VNG momenteel een advies aan het kabinet voorbereidt, waarin wordt voorgesteld om voor de periode 2026-2030 de uitkering van Rijksmiddelen (Klimaatmiddelen) op minimaal hetzelfde niveau te houden.

Wij sluiten echter niet uit dat in de komende jaren aanvullende middelen nodig zijn om uitvoering te kunnen geven aan de wettelijke taken, ambities en doelstellingen. Indien nodig zullen we daarvoor voorstellen opstellen.

Colofon

Mei 2023. Uitgave van de gemeente Hengelo. Aan de inhoud van deze brochure kunnen geen rechten ontleend worden.

Bezoekadres stadhuis
Burgemeester van der Dussenplein 1

Postadres
Postbus 18, 7550 AA Hengelo

Telefoonnummer
14-074

E-mail
gemeente@hengelo.nl

www.hengelo.nl

Gemeente
Hengelo

Bedrijfscode	Grootboek rekening	Kostensoort	Ink.-Uitg (I - U)	Structureel	Bedrag Begrotingsjaar	Bedrag jaar +1	Bedrag jaar +2	Bedrag jaar +3	Bedrag jaar +4	Omschrijving
1	60805001	380999	U	J	-379495	-374511	-354949	-355008	-355008	Iris 3579004 Bestedingsvoorstel duurzaamheid
1	60805001	380999	U	J	0	-125000	-125000	-125000	-125000	Iris 3579004 Bestedingsvoorstel duurzaamheid
1	60805001	380999	U	J	-150000	-150000	-150000	-150000	-150000	Iris 3579004 Bestedingsvoorstel duurzaamheid
1	67406001	380809	U	J	379495	374511	354949	355008	355008	Iris 3579004 Bestedingsvoorstel van 60805001
1	67406001	380999	U	J	0	125000	125000	125000	125000	Iris 3579004 Bestedingsvoorstel van 60805001
1	67406001	380999	U	J	150000	150000	150000	150000	150000	Iris 3579004 Bestedingsvoorstel van 60805001
1	67406061	431000	I	N	-1025655	1025655				Iris 3579004 Bestedingsvoorstel splitten Spuk
1	67406061	380809	U	N	-1025655	1025655				Iris 3579004 Bestedingsvoorstel splitten Spuk
1	67406001	380809	U	N			311998			Iris 3579004 Bestedingsvoorstel reserve DZH
1	67406001	380809	U	N				167002		Iris 3579004 Bestedingsvoorstel reserve DZH
1	69807328	710100	I	N			311998	167002		Iris 3579004 Bestedingsvoorstel reserve DZH
1	80000328	710101	U	N			311998	167002		Iris 3579004 Bestedingsvoorstel reserve DZH
1	89999999	900000	I	N			311998	167002		Iris 3579004 Bestedingsvoorstel reserve DZH